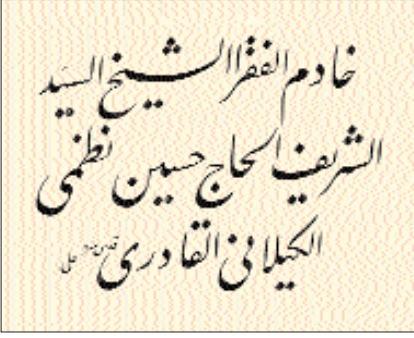

NAZMÎ EFENDİ, Hüseyin

Ali Alparslan'ın ta'lik hattıyla Hüseyin Nazmi Efendi'nin sanduka levhası

memur olarak işe alındı. Soyadı kanunu çıkınca Ceylanoğlu soyadını aldı. Emekli olunca bir süre Eyüp merkez mahallesi muhtarlığı yaptı. Muhtarlıktan ayrılmasının ardından hayatının son dönemini evinde ziyaretçilerini kabul edip dost ve sevenleriyle sohbet ederek geçiren Nazmi Efendi 23 Kasım 1991 tarihinde doksan beş yaşında iken vefat etti; ertesi gün Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Bakanlar Kurulu kararıyla Hâkî Baba Dergâhı'nın haziresinde defnedildi. Kabri üzerine ertesi yıl bir türbe inşa edilmiştir. Sandukasının kitâbe hattı Ali Alparslan'a aittir.

Tekkelerin kapatılmasından önce Kâdiriyye, Nakşibendiyye ve Sa'diyye tarikatlarından hilâfet alan Nazmi Efendi, Kâdiriyye'nin Âhiyye kolunun son şeyhidir. Ayrıca Cumhuriyet öncesinde hilâfet alıp en son vefat eden şeyh olması sebebiyle Türk tasavvuf tarihinde önemli bir kırılma noktasını temsil eder. Babasıyla birlikte Hamzavî-Melâmî kutbu Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'nin techiz ve tekfîn hizmetini ifa etmesini kendisine bir şeref addeden Nazmi Efendi, zengin tasavvuf kültür ve bilgisiyle bu geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasında bir köprü vazifesi görmüş, bu konuda kendisine başvuran yerli ve yabancı araştırmacılara (meselâ bk. Holbrook, s. XIX) yardımcı olmayı bir görev bilmıştır. Onun günümüzde artık unutulmaya yüz tutmuş ulûm-ı hafîyye ve ilm-i cîfr konusunda geniş bilgi sahibi olduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 227; Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sankli Mücahidler*, İstanbul 1968, s. 296-297; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 124-125; Kemal Koçer, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul*, İstan-

bul 1946; a.m.f., *Ulusal Kurtuluş Savaşında M. M. Örgütünün Gizli Eylemleri*, İstanbul, ts. (Özne Yayıncılık); V. R. Holbrook, *The Unreadable Shores of Love*, Austin 1994, s. XIX; Hakkı Göktürk, "Evlice Baba Tekkesi", *İst.A.*, X, 5418 [maddenin telifinde Hüseyin Nazmi Efendi'nin oğlu Fadil Ceylanoğlu'ndan alınan şifahi bilgilerden de yararlanılmıştır].

NİHAZ AZAMAT

NAZMÎ EFENDİ, Mehmed (ö. 1112/1701)

Hediyyetü'l-ihvân adlı
eseriyle tanınan mutasavvıf,
şair ve bestekâr.

1032 (1622) yılında İstanbul Kocamustafapaşa'da doğdu. Hayatı hakkındaki bilgilerin önemli bir kısmı *Hediyyetü'l-ihvân* adlı eserine dayanmaktadır. Aslen Trabzonlu olan babası Rüstemezâde Ramazan Efendi İstanbul'un zengin tüccarlarından- dı. Küçük yaştan itibaren özel olarak düzenli eğitim alan Nazmi Efendi dayısı hattat ve âlim Fazlullah Efendi'nin tesiriyle Dersiâm Kara Süleyman Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri Subûhî Ahmed Dede ile el-Hâc Ahmed Dede'den dinî ilimleri öğrendi. On sekiz yaşlarında iken Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam etmeye başladı. Buradaki dervişlerden Şeyhzâde Mehmed'in tavsiyesi üzerine 1057'de (1647) Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunun Sivâsiyye şubesi kurucusu Abdülahad Nûri'ye intisap etti. Dört yıl sonra vefat eden şeyhinin ardından Abdülmecid Sivâsî'nin ruhaniyetine tâbi olarak seyrü sülûkünü tamamladı (*Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, s. 421). Ayrıca şeyhinin halifelerinden Kazgânîzâde Süleyman Ağa'yı sohbet şeyhi kabul ederek ondan faydalandı. 1065'te (1655) Şehremini civarındaki Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi'ne (Nazmî Dergâhı) şeyh tayin edildi ve ölümüne kadar yaklaşık kırk beş yıl bu görevi sürdürdü. Sun'ullah Efendi, Hüseyin Bey, Bayezid ve Vâlide Sultan camilerinde vâizlik yaptı. Uyvar seferi esnasında (1074/1663) ordu şeyhliğine getirildi. 24 Şevval 1112 (3 Nisan 1701) tarihinde vefat eden Nazmi Efendi tekkesinin yanında yapılan türbeye defnedildi. Şehremini'den Guraba Hastahanesi'ne inen Baruthane Yokuşu'nun başlarında bulunan tekke ve türbe İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin inşası sırasında istimlâk edilmiş olmalıdır (*TYDK*, II, 511). Vefatına, "Bu âzize cennetü'l-me'vâ ola yâ rab makâm" ve "Nazmî-i kutb" ifadeleri tarih düşürülmüştür. Ölümünden sonra tekkesinde oğlu Abdurrahman Refia postnişin olmuştur.

Nazmi Efendi Sarı Abdullah Efendi, Cemâleddin Hulvî, Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, Niyâzî-i Mısırî ve Kâtib Çelebi gibi zamanının meşhur mutasavvıf ve âlimleriyle yakınlık kurarak sohbetlerinde bulunmuştur. Ancak İâ ve Mehdî olduğuna şahitlik etmesini istemesinden dolayı Niyâzî-i Mısırî ile araları açılmış, *Hediyyetü'l-ihvân*'ında onun hakkında ağır sözler sarfetmiştir. Daha sonra bu eseri kısaltan Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin onun bu ifadelerini esere almamıştır. Kadızâdeliler-Sivâsiler çekişmesinde Kadızâdeliler'i cahillik ve yobazlıkla itham etmiş, bu hususta ara buluculuk yapmaya çalışan Kâtib Çelebi'ye de ağır tenkitler yöneltmiştir (Gündoğdu, *EKEV Akademi Dergisi*, I/3 [1998], s. 197-198, 205). Tarikat silsilesi Abdülahad Nûri, Abdülmecid Sivâsî ve Şemseddin Sivâsî vasıtasıyla Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ulaşır.

Nazmî Efendi şiiri tasavvufî düşüncesini aktarmada bir vasıta olarak görmüş, mesnevilerinde sade ve açık, kaside ve gazellerinde daha sanatlı bir dil kullanmıştır. Divan sahibi bir şair olan Nazmi Efendi, Sadettin Nüzhet Ergun'un verdiği bilgiye göre aynı zamanda dinî mûsiki bestekârlarındandır ve çok sayıda gazeli ilâhî tarzında bestelenmiştir. Irak makamında, "Ko yansın küllî cismim nâr-ı hicran"; muhayyer makamında, "Derûn-ı âşıkâ makvet-fezâdır halka-i tevhit"; sabâ makamında, "Yeter ma'mûre oldun bir zaman vîrâne ol gönlüm" ve hüseynî aşîran makamında, "Hudâvendâ şu âlemde esen yeller seni ister" mısralarıyla başlayan ilâhiler, güftele- ri de kendisine ait tanınmış besteleridir.

Eserleri. 1. Hediyyetü'l-ihvân. Nazmi Efendi'nin mensur tek eseridir. Halvetiyye tarikatının Şemsi Sivâsî kolunun Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ulaşan silsilesinde yer alan Mevlânâ Yûsuf Mahdûm, Muhammed Rukıyye, Şahubâd-ı Şîrvânî, Abdülmecid Şîrvânî, Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûri'den oluşan yedi şeyhin hayatını, görüşlerini ve menkibelerini anlatan eser "Hediyye" adı verilen yedi bölüme, her bölüm de fasıl ve vasıllara ayrılmaktadır. Eserde ilk dört şeyh muhtasar, diğerleri ve özellikle Abdülahad Nûri geniş olarak anlatılmıştır. Adı ebcedle telif tarihini (1108/1696-97) gösteren *Hediyyetü'l-ihvân*'da dönemin sosyal ve kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler vardır. Eserin Süleymaniye (Reşid Efendi, nr. 495 [müellif nüshası], Hacı Mahmud Efendi, nr. 2413, 4587), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 1604, 2650, 4216) ve Millet (Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 1128) kütüphanelerinde yedi nüshası bulunmaktadır. *Hediyyetü'l-ihvân*,

Mehmed Nazmi Efendi'nin *Hediyyetü'l-Ihvân* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 495)

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin tarafından *Hulâsatü'l-Hediyye* adıyla kısaltılmıştır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 1082; İÜ Ktp., TY, nr. 6698). Eser üzerine Osman Türer bir doktora çalışması yapmış (1982, AÜ İlahiyat Fakültesi) ve bu çalışma daha sonra yayımlanmıştır (bk. bibl.).

2. Divan. Tevhid ve na'atlardan sonra yüz yetmiş civarında gazel, yetmiş beş rubâî, yüz otuza yakın muamma ve iki tarih kıtası içeren divanın biri müellif hattı (TSMK, Hazine, nr. 920) iki nüshası (TSMK, Revan Köşkü, nr. 769/1; bk. *TYDK*, II, 511-512) bilinmektedir.

3. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî. 950 beyitten meydana gelen ve aruzun "mefâilün mefâilün fe'lûlün" kalıbıyla yazılan mesnevîde Halvetiyye tarikatının seyri sülûk usulü anlatılmaktadır. Eser 1087 (1676) yılında telif edilmiştir (İÜ Ktp., TY, nr. 4082/2; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3698, Mihrişah Sultan, nr. 183/2, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 693, Sâliha Hatun, nr. 105).

4. Sırr-ı Ma'nevî. *Meşnevî*'nin I. cildinin aynı vezinde yapılmış tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 693/2).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetîlik Örneği-Hediyyetü'l-Ihvân* (haz. Osman Türer), İstanbul 2005, tür.yer.; Safâî,

Tezkire (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 613; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 672-674; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 371, 374; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 51-52, 82, 90, 91, 180, 208, 218, 259, 261; II, 763; *TYDK*, II, 511-512; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 165-166, 256-257; Osman Türer, *Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî*, Ankara 1988, tür.yer.; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 212-214; Cengiz Gündoğdu, "Şeyh Muhammed Nazmî'nin Kâtip Çelebi'yi Tenkid Üzerine Bir Mülâhaza", *EKEV Akademik Dergisi*, I/3, Ankara 1998, s. 189-205; a.mlf., "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivâsiler-Kadı-zâdeliler Mücadelesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, III/1, İstanbul 1998, s. 59-64; Abdülbâkî Gölpinarlı, "Nazmî", *İA*, IX, 147-148; "Nazmî Mehmed Efendi", *TDEA*, VI, 546-547; T. Menzel, "Nazmî", *EP*² (İng.), VII, 1055-1056.

HASAN AKSOY

NAZMİZÂDE MURTAZA EFENDİ

(ö. 1136/1723 [?])

Osmanlı tarihçisi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Adı Hüseyin olup *Gülşen-i Suarâ* müellifi Ahmedî'nin kızı tarafından torunu Nazmî mahlaslı Bağdatlı şair Seyyid Ali Efendi'nin oğludur. Bağdat'ta doğduğu, medrese tahsilini burada tamamladıktan sonra Osman-

lı valilerinin maiyetinde çeşitli hizmetlerde bulunduğu ve Bağdat hazinesinde rûz-nâmçe halifeliğine kadar yükseldiği bilinmektedir. Bağdat'ta vefat eden Nazmîzâde'nin ölüm tarihi kaynaklarda 1133 (1721), 1134 (1722) ve 1136 (1723) olarak gösterilirse de çağdaşı Şeyhî Mehmed Efendi 1136 (1723) yılı ortalarında vefat ettiğini yazar (*Vekâyiu'l-fuzalâ*, II, 746-747). Mehmed Süreyya da İstanbul'a geldiğinden söz ederek 1136'da öldüğünü kaydeder (*Sicill-i Osmânî*, IV, 560). Ancak İstanbul'a geldiğine dair bilgi diğer kaynaklarda yer almaz. İbrâhim Müteferrika'nın kurduğu matbaada beşinci ve yedinci eser olarak basılan, İbn Arabşah'tan tercüme ettiği *Târîh-i Timur-ı Gûrkân* ve *Gülşen-i Hulefâ*'nın bulunması, onun İstanbul ilim çevrelerinde tanındığına işaret eder. Tarih, edebiyat, lügat ve dinî konularda eser bırakan Nazmîzâde "Murtaza" mahlasıyla şiirler kaleme almıştır. Ayrıca döneminde Arapça ve Farsça'dan yaptığı tercümeyle ilim çevrelerinin dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinden bir örnek *Vekâyiu'l-fuzalâ*'da yer alır (II, 747).

Eserleri. 1. Gülşen-i Hulefâ. Bağdat Valisi Ömer Paşa'nın talebi üzerine kaleme alınan eserde kuruluşundan itibaren 1130 (1718) yılına kadar Bağdat tarihi anlatılır. Ayrıca Mısır'daki Abbâsîler'in ortaya çıkışından yıkılışına kadarki tarihi de kaydedilir. Eserin 126-1032 (744-1623) senelerini kapsayan kısmı genel bilgiler içerirse de bizzat şahit olduğu dönemle ilgili 1623-1718 yıllarına ait kısımlar oldukça ayrıntılıdır. Bu bölümde Eyüplü Hasan Paşa'nın 1130'da (1718) Huveyze ve Benî Lâ'm'a karşı yaptığı sefer gibi mahallî olaylar anlatılır. Bağdat'ın Osmanlı dönemi tarihi için ayrıntılı tek eser özelliği taşır, ayrıca şehirde görev yapan Osmanlı valileri hakkında geniş mâlûmat bulunur. Nazmîzâde yer yer kullandığı kaynakları belirtir. Bunların arasında görevi sırasında ulaşabildiği resmî belgeler de vardır. *Gülşen-i Hulefâ* İbrâhim Müteferrika tarafından bir önsözle birlikte basılmıştır (İstanbul 1143). Esere Kerküklü Resûl Hâvî *Târîhu devhati'l-vüzerâ'* adıyla bir zeyil yazmıştır (Bağdat 1246). *Gülşen-i Hulefâ*'nın Fransızca bir çevirisi vardır; ayrıca Almanca ve Rusça çevirilerinin yapıldığına dair bilgiler mevcuttur (Babinger, s. 277). Mûsâ Kâzım Nûrs tarafından yapılan Arapça tercümesi basılmıştır (Necf 1971). Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser doktora tezi olarak da hazırlanmıştır (Mehmet Karataş, *Nazmîzâde Murteza'nın Gülşen-i Hulefâsının*